

میزان انطباق جرم‌انگاری مواد مخدر در ایران با اسناد بین‌المللی

حمیده علیزاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۱/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۱۵

چکیده

ابتلای جامعه بشری به معضل مواد مخدر، کشورها را بر آن داشت تا برای جلوگیری از گسترش آثار مخرب این بلای ویرانگر، در قالب معاهده‌های بین‌المللی به مبارزه با آن پردازند. از جمله این معاهده‌ها، معاهده واحد مواد مخدر سازمان ملل متحد، مصوب سال ۱۹۶۱ و معاهده مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، مصوب سال ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد است که کشور ایران هر دو معاهده را پذیرفته و به عضویت آنها درآمده است. بررسی و مقایسه معاهده‌های یادشده و قانون مبارزه با مواد مخدر، مصوب ۱۳۷۶مجمع تشخیص مصلحت نظام، بیانگر آن است که همه آنها درصدد مبارزه با مواد مخدر و پیشگیری و اصلاح معتادان و برگرداندن آنها به زندگی عادی هستند. بررسی متن معاهده‌ها نشان می‌دهد، میزان ضمانت اجرا و مجازات پیشنهادی برای مرتکبان جرائم مواد مخدر نسبت به قانون مبارزه با مواد مخدر ایران از شدت کمتری برخوردار است. از آنجایی که موضوع تحقیق، میزان انطباق جرم‌انگاری مواد مخدر در ایران با معاهده‌های بین‌المللی است، در تنظیم این نوشتار، روش توصیفی-تحلیلی به کار گرفته شده و برای جمع‌آوری منابع، از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

واژگان کلیدی: مواد مخدر، معاهده‌های بین‌المللی، جرم‌انگاری

مقدمه

الف - تعریف مواد مخدر

مواد مخدر دارای یک معنای عام و یک معنای خاص است. مخدر در معنای عام به موادی گفته می‌شود که سبب حالتی متضاد با حالت هوشیاری می‌شود، خواه قانون، استعمال آنها را ممنوع ساخته یا مجاز باشد. اما معنای خاص آن شامل موادی است که مصرف آنها تغییراتی در کارکرد زیستی بدن به وجود می‌آورد و قانون‌گذار، مصرف آنها را ممنوع کرده است. سازمان بهداشت جهانی، مواد مخدر را منحصر به مواد شیمیایی دانسته که سلامت بدن نیازمند آنها نیست. این تعریف که به معنای عام مواد مخدر، نظر دارد، شامل مواد مخدر غیر شیمیایی نمی‌شود و مواد مخدري را که مصرف طبي دارند دربر نمی‌گیرد. مواد مخدر، انواع زیادی دارد و هر روز بر دامنه آنها افزوده و ترکیب‌های جدیدی تولید می‌شود. ملاک اعتیادآور بودن و اعتیادآور نبودن برای تمایز مواد مخدر غیر قانونی از مواد دیگر، ملاک مناسبی نیست زیرا برخی از مواد با اینکه اعتیادآور نیستند اما ممنوع هستند، مانند «پسیلوسیبین»^۱ و برخی دیگر که اعتیادآور هستند ممنوع نیستند مانند «بنزودیازپین‌ها»^۲. مواد مخدر و روان‌گردان را از جنبه‌های مختلف، تقسیم‌بندی کرده‌اند.

از نظر پزشکی چنین تقسیماتی دیده می‌شود: آرام‌بخش‌ها، مواد مسکن، مواد محرک، مانند کوکائین^۳، کراک^۴ و آمفتامین‌ها^۵، خواب‌آورها و دلیریوم‌زا^۶ یا توهم‌زا. از دیدگاه قانونی، میزان مجازات، ملاک تقسیم مواد مخدر است. مثلاً در قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مشاهده می‌شود که بنگک^۷، چرس^۸، گراس^۹، تریاک^{۱۰}، شیره^{۱۱}، سوخته و تفاله تریاک در یک گروه قرار گرفته (ماده ۴) و هروئین^{۱۲}، مرفین^{۱۳}، کوکائین و مشتقات مرفین و کوکائین نیز در گروه دیگر قرار گرفته است (ماده ۸).

مواد مخدري که موضوع قوانین داخلی یا مقررات بین‌المللی است مواد شیمیایی هستند اما در مقابل این مواد، گیاهانی نیز وجود دارد که ریشه یا گل یا برگ آنها اثر مخدر دارد و

1. psylvsybyn	2. benzodiazpine	3. cocaine	4. crack	5. amphetamin
6. causing delirium	7. Bang	8. indian hemp juice		9. grass
10. opium	11. sap	12. Acetomorphine		13. morphine

مردمان محلی از آنها استفاده می کنند، مانند کاکتوس ها که نوعی از آن به نام پیوتل^۱ میان قبایل و بومیان مکزیکی استفاده می شود. «ایبوکا»^۲ هم گیاهی است که در آفریقا می روید و ریشه آن را جوشانده و مصرف می کنند. «پسیلوسیت»^۳ یک نوع قارچ است که در مکزیک، مورد استفاده قرار می گیرد (زراعت، ۱۳۸۶).

ب- طبقه بندی مواد مخدر

مواد مخدر را به اعتبارات متعددی می توان طبقه بندی کرد. برای نمونه اگر آنها را به طبیعی، نیمه مصنوعی و مصنوعی طبقه بندی کنیم یا از نظر تاریخ کشت یا آشنایی بشر با آنها، دسته بندی کنیم یا در دو گروه مواد مخدر با مصرف پزشکی و غیر پزشکی دسته بندی شوند، همه درست است ولی در عین حال هیچ یک طبقه بندی یا تعریفی جامع و مانع نیست اما متخصصان و سازمان های دست اندر کار، طبقه بندی هایی از جنبه های علمی و تجربی ارائه کرده اند. به عنوان مثال سازمان بهداشت جهانی، در سال ۱۹۹۰ میلادی، تقسیم بندی زیر را برای مواد مخدر ارائه داده است.

۶۷

- ۱- مواد مخدر که خواب آلودگی، تسکین درد و ایجاد نقص در حرکات ارادی را به دنبال دارد، مانند تریاک، هروئین، متادون^۴ و کدئین^۵؛
- ۲- مواد روان گردان که موجب تغییر در احساس، ادراک، تفکر، اراده و تفاوت فرد می شود، مانند چرس، بنگ، ماری جوانا^۶ و ال.اس.دی؛
- ۳- الکل و مشروبات مشابه آن مانند شراب^۷؛
- ۴- دخانیات مثل توتون.

در تقسیم بندی که توسط کنگره جهانی روانپزشکی در سال ۱۹۶۱ به عمل آمده، انواع مواد مخدر به شرح زیر طبقه بندی شده اند:

- ۱- مواد تصفیه کننده دستگاه عصبی مرکزی یا مواد سیکو پتیک که فعالیت روانی مغز را کاهش داده و حالت شادی و نشاط توأم با سستی ایجاد می کنند، مانند تریاک، هروئین و مرفین؛

- ۲- مواد محرک سیستم عصبی یا مواد سیکوآنالپتیک که فعالیت‌های ذهنی و روانی را تشدید می‌کنند، مانند کافئین، کوکائین و الکل؛
- ۳- مواد توهم‌زا که در ذهن ایجاد اغتشاش کرده و حالت‌های غیر عادی به وجود می‌آورند، مانند ال.اس.دی و ماری‌جوآنا.
- باید گفت دسته‌بندی مواد مخدر در چند گروه که هر گروه الزاماً خواص مشترکی داشته باشند، کار دشواری است، اما در نهایت شاید بتوان طبقه‌بندی زیر را پذیرفت:
- ۱- موادسستی‌زا: موادی هستند که مصرف آنها بر روی سلسله اعصاب مصرف‌کننده اثر گذاشته و در نتیجه فعالیت فکری و بدنی او را سست کنند. این مواد به دو دسته تقسیم می‌شوند:
- ۱-۱- طبیعی، مانند استحصالات گیاه خشخاش، تریاک، شیره تریاک، مرفین؛
- ۲-۱- مصنوعی، مانند هروئین، متادون، نرمتادون^۱، پاپاورین^۲، پتیدین^۳، انواع و اقسام قرص‌های مسکن و آرام‌بخش.
- ۲- مواد توهم‌زا: با مصرف این مواد، فرد دچار اوهام حسی و بصری می‌شود. این مواد را هالوسینوژن می‌گویند که شامل:
- ۱-۲- طبیعی، مانند استحصالات گیاه شاهدانه، حشیش، بنگ، ماری‌جوآنا، گراس، چرس، مسکالین^۴، جو سیاه آفت‌زده، برخی از قارچ‌های حاوی مواد توهم‌زا و دانه‌های نوعی نیلوفر وحشی؛ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- ۲-۲- مصنوعی، مانند ال.اس.دی، دی.متیل تریپتامین^۵، دی.اتیل تریپتامین^۶.
- ۳- مواد توان‌زا: مصرف آن بر روی سلسله اعصاب تأثیر گذاشته و در نتیجه فعالیت فکری و بدنی مصرف‌کننده بیشتر و باعث هیجان می‌شود. این مواد به دو دسته تقسیم می‌شوند.
- ۱-۳- مواد طبیعی، مانند برگ کوکا، کوکائین، کراک، برگ و ساقه برخی درختان مثل خان و کراتم؛
- ۲-۳- مواد مصنوعی، مانند آمفتامین، متیل آمفتامین، ترکیبات آمفتامین‌ها (مرتضوی، ۱۳۸۸).

پ- ایران و بحران مواد مخدر

در بررسی اجمالی سوابق قانون گذاری پیرامون مواد مخدر باید گفت اولین قانون مدون راجع به مواد مخدر در ایران در سال ۱۲۸۹ ه.ش توسط شورای ملی به تصویب رسید. این قانون اگرچه به نام قانون تحدید تریاک نام گذاری شد، ولی هیچ محدودیتی برای کشت خشخاش و تولید تریاک در آن پیش بینی نشده بود و در آن تنها مدت هفت سال مهلت جهت ترک اعتیاد معتادان در نظر گرفته شده بود. قانون یادشده، چهار سال بعد، یعنی در ۱۲۹۳ ه.ش اصلاح شد که این اصلاح نتیجه‌ای جز افزایش قاچاق مواد مخدر و کاهش کنترل معتادان به دنبال نداشت. پس از آن، قانون «منع واردات مواد مخدر به ایران» در سال ۱۳۰۱ ه.ش وضع شد. در تیرماه سال ۱۳۰۷ ه.ش، دومین قانون مربوط به مواد مخدر با عنوان «قانون انحصار دولتی تریاک» در ۱۶ ماده تصویب شد. قانون گذار تا سال ۱۳۶۷ قوانین متعدد دیگری نیز در راستای مبارزه با این معضل تصویب کرد که به عقیده برخی از کارشناسان مسائل اجتماعی، هیچ یک نتوانستند این پدیده شوم را مهار کنند تا این که در سال ۱۳۶۷، مجمع تشخیص مصلحت نظام، قانون مبارزه با مواد مخدر را تصویب کرد و در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ نیز این مصوبه اصلاحیه‌ها و الحاقیه‌هایی داشت که در حال حاضر لازم‌الاجرا است.

ت - تصمیمات جهانی برای مقابله با مواد مخدر

قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر در سده‌های شانزده و هفده میلادی، در برخی از کشورهای جهان جریان داشت ولی شیوع مشکل اعتیاد به مواد مخدر به صورت منطقه‌ای و فراملی، در قرن هجدهم و نوزدهم خودنمایی کرد. اگرچه کشورهایی از قبیل ایران، فیلیپین، هندوستان، آمریکا، انگلیس و ...، با مشکل قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر درگیر بودند، ولی گرفتارترین کشورها در سده هجدهم، کشور چین بود که در سده نوزدهم، شمار مبتلایان به سوء مصرف مواد مخدر در این کشور، حدود چهل میلیون نفر برآورد شد. به درخواست دولت چین و حمایت آمریکا، در سال ۱۹۰۹ میلادی، همایشی با شرکت سیزده دولت از جمله ایران و آمریکا در شانگهای درباره معضل مواد مخدر و ضرورت محدود شدن مصرف تریاک به موارد داروسازی و پزشکی تشکیل شد که ادامه

فعالیت برخی دولت‌های شرکت‌کننده در این همایش، منجر به تشکیل جلسات متعدد و تصویب معاهده‌ی درباره محدودشدن مصرف تریاک به موارد پزشکی و علمی طی سال‌های ۱۹۱۲ تا ۱۹۱۴ میلادی در هلند با امضای یازده دولت بزرگ از جمله ایران، آمریکا، چین و ... شد (اسعدی، ۱۳۸۸).

دولت آمریکا چند سال بعد، از کشورهایی که در همایش شانگهای حضور داشتند دعوت کرد تا برای حضور در همایش بین‌المللی دیگری، نمایندگان تام‌الاختیار خود را به لاهه اعزام کنند. در نتیجه در دسامبر سال ۱۹۱۱، همایشی در لاهه تشکیل شد. اعضای این همایش درباره مسائل مربوط به تریاک و سایر مشتقات آن و حشیش و کوکائین به گفتگو پرداختند، ولی به دلایلی از جمله نکات زیر نتیجه‌ای به دست نیامد:

۱- کشور انگلستان حاضر نبود از منابع سرشاری که از صنعت مرفین‌سازی و انحصار تریاک هند و انگلیس به دست می‌آورد چشم‌پوشد؛

۲- کشور فرانسه هم به همین نحو به منافع خود در هند و چین علاقه‌مند بود؛

۳- کشور صنعتی آلمان هم که تولیدکننده کوکائین بود، کوشش می‌کرد که از منافع خود حمایت کند. در نتیجه این همایش ضمن تنظیم صورتجلسه‌ای در ۲۳ ژانویه سال ۱۹۱۱ پایان یافت.

در سال ۱۹۱۲، نمایندگان ۱۳ کشوری که پیش‌تر به برخی از آنها اشاره شد، در لاهه جمع شدند تا راه‌حلی را برای اجرای تصمیم‌های همایش ۱۹۰۹ شانگهای، به شکل قرارداد بین‌المللی تدوین کنند. گفتگوهای لازم در این زمینه شروع و در نهایت قراردادی جهت جلوگیری از مصرف غیرمجاز تریاک و سایر مواد افیونی مانند مرفین، کوکائین، هروئین و ... تدوین شد. در ضمن از ۳۴ دولت اروپایی و آمریکایی که در این همایش شرکت نکرده بودند دعوت به عمل آمد تا این قرارداد را امضاء کنند که گروهی از آنها راضی به امضای آن نشدند. به موجب این قرارداد، هر یک از کشورهای امضاءکننده موظف بودند که به شدت علیه مصرف تریاک و سایر مواد افیونی اقدام و از کشت و تولید تریاک نیز با وضع مقررات لازم جلوگیری کنند.

در اوایل قرن نوزدهم، کشور انگلستان و آلمان از لحاظ تهیه انواع «آلکالوئیدهای»^۱ تریاک بسیار مجهز بودند و اغلب بازارهای جهان را در اختیار داشتند. با شروع جنگ جهانی اول، کشورهای هند و سوئیس که بی‌طرفی خود را اعلام کرده بودند در مرفین‌سازی توانستند جای انگلستان و آلمان را بگیرند. پس از اتمام جنگ، کشور فرانسه نیز به منافع سرشار این صنعت پی برده و در برابر انگلستان که کوشش می‌کرد بازارهای از دست رفته خود را که به علت جنگ از دست داده بود به دست آورد، شروع به فعالیت و رقابت شدید کرد. ژاپن نیز برای آنکه از سایرین عقب نماند، شروع به رقابت و بهره‌برداری کرد و هر سال مقادیر زیادی مواد مخدر به کشورهای آسیایی صادر کرد. کشور روسیه هم که تازه تغییر رژیم داده بود، سعی کرد به‌طور مستقیم، احتیاجات داخلی خود را از لحاظ طبی تأمین و مازاد مرفین، کوکائین و هروئین تهیه شده را به کشورهای دیگر صادر کند. در خلال این اوضاع و احوال، جامعه ملل که تازه قدم به عرصه وجود گذاشته بود، تصمیم گرفت تجارت بین‌المللی را کنترل کرده و مقرراتی جهت ساختن داروهای مخدر و پخش آن وضع کند.

در اواخر سال ۱۹۳۶، جامعه ملل، مجازات متخلفان و قاچاقچیان بین‌المللی را اصلاح و طرحی را در این باره با عنوان قرارداد ژنو در سال ۱۹۳۶ تصویب کرد که به امضای ۳۲ کشور رسید. با این حال، عده‌ای از اشخاص سودپرست و قاچاقچیان حرفه‌ای، مقادیری از مواد مخدر ساخت کارخانه‌های غیر قانونی، به‌خصوص در کشورهای چین، منچوری و ژاپن را در دسترس معتادان و اشخاص غیر معتاد گذاشتند، به‌نحوی که روز به روز دامنه اعتیاد در این کشورها گسترش یافت. برای جلوگیری از این خطر، موضوع در مجمع عمومی سازمان ملل متحد مطرح و طرح قراردادی برای تحدید و کنترل کشت خشخاش و تولید تریاک خام و کنترل سایر مواد اولیه که برای ساخت آلکالوئیدهای تریاک به کار می‌رود تنظیم شد. با شروع جنگ جهانی دوم، عمر جامعه ملل سپری شد (ساک، ۱۳۸۶).

بعد از جنگ جهانی دوم و هم‌زمان با ایجاد سازمان ملل متحد از سوی کشورهای عضو،

نیاز مبرم به همکاری کشورها برای کنترل و مبارزه با مواد مخدر احساس شد. بلافاصله بعد از جنگ جهانی دوم، شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد که به تازگی تأسیس یافته بود در نخستین جلسه خود در فوریه ۱۹۴۶، کمیسیون مواد مخدر را به‌عنوان یکی از کمیسیون‌های کاری ویژه و جانشین کمیته مشورتی جامعه ملل ایجاد کرد. به‌وسیله پروتکل مواد مخدر، که در ۱۱ دسامبر ۱۹۴۶ در نیویورک به امضاء رسید، همه وظایف کنترل بین‌المللی مواد مخدر که پیش‌تر به‌وسیله جامعه ملل و بر طبق اسناد یادشده در قبل صورت می‌گرفت، به سازمان ملل متحد منتقل شد و تحت نظارت و سرپرستی آن سازمان قرار گرفت (بالایی، ۱۳۸۱).

بعد از آنکه سازمان ملل متحد، جانشین جامعه ملل متحد شد، اختیاراتی برای اصلاح قراردادهای گذشته به‌دست آورد و جهت توسعه، بازرسی و کنترل تریاک و مواد مخدر طبیعی و مصنوعی با سازمان بهداشت جهانی توافق حاصل و قرارداد ۱۹۸۴، موسوم به قرارداد پاریس را منعقد کرد. برای محدود کردن محصول و فراورده‌های تریاک و سایر مشتقات آن و تطبیق دادن میزان مورد احتیاج در مصارف پزشکی و علمی، همایشی در نیویورک تشکیل شد. پس از شور و گفتگوهای زیاد، قرارداد سال ۱۹۵۳ به امضاء رسید. البته هنوز عده‌ای از دولت‌های صادرکننده مواد مخدر، به‌علت سود سرشار فروش و صادرات مواد مخدر، این قرارداد را امضاء و تصویب نکردند (از جمله ایران که قرارداد ۱۹۸۴ را هم امضاء نکرد).

ث- زمینه‌های انعقاد معاهده ۱۹۶۱

در سال ۱۹۴۸، شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد پس از بررسی‌های دقیق، از دبیرکل سازمان ملل متحد تقاضا کرد تا پیش‌نویس طرح قرارداد واحدی را که شامل کلیه نکات قراردادهای قبلی و جانشین آنها باشد تهیه و به مجمع عمومی تسلیم کند. دبیرکل سازمان هم به پیروی از نظریات شورای یادشده، طرحی در این زمینه آماده و به مجمع عمومی پیشنهاد داد که مورد موافقت قرار گرفت تا در اولین جلسه مجمع عمومی مطرح و براساس آن تصمیم‌های لازم گرفته شود. هم‌زمان با این اقدامات شورای اقتصادی و

اجتماعی دوباره از دیر کل سازمان تقاضا کرد تا با استحضار و امان نظر قراردادان نظرات و مذاکرات کمیسیون مربوطه، طرح دیگری را تهیه و به کشورهای عضو سازمان ملل متحد ارسال کنند. این طرح هم که می‌توان از آن به نام «طرح دوم» نام برد، در کمیسیون مربوط مورد مذاکره قرار گرفت، البته اعضای کمیسیون برخی از قسمت‌های برجسته آن را حذف کردند و یک کمیته سه نفره از نمایندگان کشورهای کانادا، مجارستان و هند تعیین شدند تا مواد این طرح پیشنهادی را تهیه کنند. در سیزدهمین جلسه کمیسیون مواد مخدر، طرح سوم واصل شد و برای اطلاع، بررسی، اظهار نظر و تکمیل، به کشورهای عضو ارسال شد. بالاخره در ۳۰ مارس ۱۹۶۱، عهدنامه منفرد درباره مواد مخدر به تصویب سازمان ملل متحد می‌رسد و تا نوامبر سال ۲۰۰۹ نیز ۱۸۴ دولت به معاهده ۱۹۶۱ ملحق شده‌اند.^۱

اهداف معاهده به‌طور خلاصه عبارتند از:

- ۱- لزوم اقدام برای دسترسی به مواد مخدر برای مصرف طبی؛
 - ۲- اذعان به اینکه مواد مخدر یک بلای بزرگ برای فرد و یک خطر اقتصادی و اجتماعی برای انبای بشر است؛
 - ۳- لزوم اقدامات هماهنگ و جهانی علیه مصرف غیر مجاز مواد مخدر براساس اصول واحد و اهداف مشترک؛
 - ۴- گردهمایی دستگاه‌های بین‌المللی در چارچوب سازمان ملل متحد، جهت نظارت بر مواد مخدر؛
 - ۵- تمایل به انعقاد یک معاهده بین‌المللی قابل قبول که جایگزین اکثر عهدنامه‌های موجود مربوط به مواد مخدر شود و مصرف مواد مخدر را محدود به استفاده‌های طبی و علمی کند.
- در ماده ۳۶ قانون الحاق ایران به پروتکل اصلاحی معاهده واحد مواد مخدر ۱۹۶۱، پخش یا توزیع مواد مخدر چنین جرم‌انگاری شده است: هر کشوری با رعایت مقررات و قوانین اساسی خود، مقررات لازم را تصویب خواهد کرد. پخش مواد مخدر برخلاف مقررات

این قرارداد یا هر اصل دیگری که به نظر طرف متعاقد برخلاف مفاد این معاهده باشد، از جرم‌های قابل مجازات به‌شمار می‌آید. این جرم نیز در زمره جرائم قابل استرداد مندرج در عهدنامه‌های استرداد موجود بین طرف‌های متعاقد محسوب می‌شود. طرفین متعاقد می‌شوند که چنین جرائمی را در هر معاهده استرداد مجرمانی که میان آنان منعقد خواهد شد به‌عنوان جرائم قابل استرداد محسوب کنند. در معاهده ۱۹۸۸ نیز پخش مواد مخدر طبق ماده ۳ در صورت ارتکاب عمدی جرم شناخته شده و از جرائم قابل استرداد است (عسکری پور، ۱۳۸۷).

ج - معاهده ۱۹۸۸

۱۴ دسامبر ۱۹۸۴، سازمان ملل متحد از کمیسیون مواد مخدر خود خواست تا همه‌ی ابعاد مشکل مواد مخدر را، به‌خصوص مواردی را که در معاهده‌های قبلی، بررسی نشده بودند، بررسی کند. این معاهده، قاچاق مواد مخدر را یک فعالیت مجرمانه‌ی بین‌المللی به‌شمار آورده و از دولت‌ها خواسته است با همه‌نوع قاچاق مواد مخدر مبارزه کنند و استعمال مواد مخدر را جز در موارد پزشکی ممنوع کنند (رحمدل، ۱۳۸۶). سرانجام در تاریخ ۲۰ دسامبر ۱۹۸۸، معاهده موسوم به وین، برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان در ششمین جلسه عمومی سازمان ملل متحد و در شهر وین در ۳۴ ماده به تصویب رسید. در مقدمه معاهده و قبل از آغاز مواد مختلف آن، شرح کاملی از انگیزه‌هایی که موجب شد تا معاهده تصویب شود در ۱۵ قسمت عنوان شده است که اهم آنها عبارتند از:

- ۱- نگرانی عمیق از حجم رو به افزایش و تقاضای مواد مخدر و نفوذ در حال افزایش آن به گروه‌های مختلف اجتماعی به‌خصوص سوءاستفاده از کودکان؛
- ۲- درک این واقعیت که مواد مخدر یک جرم بین‌المللی است و با سایر فعالیت‌های سازمان‌یافته بزهکارانه مرتبط است؛
- ۳- تمایل به ریشه‌کن کردن علل ریشه‌ای سوءاستفاده از مواد مخدر با تقویت همکاری‌های بین‌المللی و تمایل به انعقاد یک معاهده بین‌المللی جامع، مؤثر و کارا که مبارزه با قاچاق مواد مخدر را هدف مشخص قرار داده و به ابعاد گوناگون آن توجه کند.

۴- هدف معاهده حاضر عبارت است از همکاری بین اعضای آن به هر نحوی که آنها بتوانند با کارایی بیشتری ابعاد گوناگون قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان را که درای یک قلمرو بین‌المللی هستند، با احترام به اصول تساوی حاکمیت و تمامیت ارضی دولت‌ها و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر، مورد بررسی قرار داده و در چارچوب مقررات داخلی خود، تدابیر لازم از جمله قانون‌گذاری و اقدامات اجرایی را جهت ایفاء تعهدات خود نسبت به مفاد این معاهده به‌عمل آورند (مستفاد از ماده ۲ معاهده).

معاهده ۱۹۸۸ جامع‌ترین و جدیدترین نمود قانون بین‌المللی مواد مخدر است. مذاکرات معاهده، در اثر افزایش عظیم قاچاق بین‌المللی مواد مخدر در طول دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ به‌وجود آمد. دولت‌های مصرف‌کننده به رهبری ایالات متحده اصرار داشتند که معاهده جدید، قاچاق بین‌المللی را مورد تأکید بیشتر قرار دهد. دولت‌های تولیدکننده، محوریت کنترل تقاضا را مورد تأکید قرار دادند؛ آنها بر این عقیده بودند که بدون اقدامات لازم برای ریشه‌کن ساختن تقاضا یا جلوگیری از آن نمی‌شود کاری از پیش برد. دولت‌های ترانزیت (کشوری که مواد مخدر قاچاق و داروهای روان‌گردان از داخل آن کشور، که نه مرکز تولید و نه مقصد نهایی آنها است عبور داده می‌شود)، لزوم کمک‌های مالی و دیگر کمک‌ها برای همت گماردن به تعهدات اصلی را یادآور شدند. در پایان، با توجه به قدرت دولت‌های مصرف‌کننده، توجه تنها متمرکز بر طرف عرضه بود. یکی از تعهدات اعضای معاهده ۱۹۸۸، کیفی کردن تولید، فروش و حمل و نقل مواد مخدر و روان‌گردان و تطهیر درآمد حاصل از فعالیت‌های مربوط به مواد مخدر بود.

چ- تصمیم‌های ایران برای مقابله با مواد مخدر

۱. دوران قبل از انقلاب

ابتدا با تصویب قانون تحدید تریاک در سال ۱۲۸۹ شمسی، که یک سال بعد از معاهده ۱۹۰۹ شانگهای صورت گرفت، تریاک در انحصار دولت درآمد. مدتی نگذشت که سوداگران مرگ، وارد کردن مواد مخدر خطرناک (کوکائین و مرفین) به ایران را آغاز

کردند و این امر سبب شد که قانونی با عنوان «قانون منع واردات مواد مخدر» در سال ۱۳۰۱ به تصویب برسد. این دو قانون، کارایی خوبی نداشت و گسترش کشت خشخاش و تولید تریاک، دولت ایران را در عرصه بین‌المللی به‌عنوان دولتی فاسد و زیان‌بار معرفی کرد و فشارهایی را بر ایران وارد ساخت. در سال ۱۳۰۵ شمسی یک کمیسیون تحقیق مرکب از یک نفر آمریکایی، یک نفر فرانسوی و یک نفر ایتالیایی از طرف جامعه بین‌المللی برای بررسی وضع مزارع خشخاش به ایران آمده و گزارش دقیق و جامعی در این زمینه تهیه شد. بنا به توصیه کمیسیون یادشده، مسئله تریاک چه از لحاظ بین‌المللی و چه از لحاظ داخلی مورد توجه قرار گرفت و در نتیجه قانون انحصار تریاک در ۲۶ تیرماه ۱۳۰۷ ه.ش از تصویب مجلس شورا گذشت و به‌موجب این قانون، تولید و فروش تریاک و مجازات مرتکبان قاچاق، تحت نظر مستقیم دولت قرار گرفت. براساس این قانون که به «قانون انحصار دولتی تریاک» معروف شد، کلیه تریاک تولیدی باید با نرخ معمول که با نظر خیره تعیین می‌شد به دولت فروخته شود و مؤسسه‌ای به نام انحصار تشکیل شده و برای صادرات تریاک به خارج اخذ مجوز از دولت الزامی شد.

در ۱۶ مردادماه ۱۳۰۷ ه.ش، قانون مجازات مرتکبان قاچاق تریاک به تصویب رسید که هدف آن مبارزه با واردات و صادرات تریاک بدون مجوز دولت بود و برای این منظور مجازات نقدی و حبس کوتاه‌مدت پیش‌بینی شده بود. اثر این قانون هم ترویج شیره‌کشی بود، زیرا با توجه به مواد ۶، ۲ و ۴ این قانون، نگهداری تا ۱۶ مثقال سوخته بلامانع بود و بیش از این مقدار کشف و ضبط و دارنده آن در برابر هر مثقال، به یک ریال جزای نقدی محکوم می‌شد. از طرفی با آن که خطر و قدرت سوخته تریاک به‌مراتب بیش از خود تریاک است، برای تریاک سه برابر جریمه مقرر شد و روز به روز قاچاق سوخته رواج بیشتری یافت. چون در این قانون برای شیره و آلات و ادوات آن، جز ضبط وسایل و جریمه نقدی، مجازات دیگری پیش‌بینی نشده بود، دامنه شیره‌کشی وسعت و شیره‌خانه‌های متعدد تأسیس شد. بالاخره ایران قانون انحصار دولتی تریاک را در سال ۱۳۰۷ به تصویب رسانید. این قانون نه تنها خواسته جامعه جهانی را برطرف نکرد بلکه

عاملی برای تشویق به تولید تریاک و قاچاق آن شد زیرا اگرچه مقرر شده بود که از سال ۱۳۰۸ مصرف داخلی تریاک سالانه یک دهم کاهش یابد و در یک دوره ده ساله، ترک اعتیاد صورت گیرد و تریاک فقط برای مصارف پزشکی استفاده شود، اما تولید تریاک از ۲۹۱ تن در سال ۱۳۰۸ به ۴۴۸ تن در سال ۱۳۱۷ افزایش یافت. همچنین شیره کش خانه‌های رسمی افزایش یافت و با حذف مالیات‌های سنگین، بهای تریاک کاهش یافته و کشاورزان به قدری خشخاش کاشتند که به زودی انبارهای دولتی پر شد و عرضه بر تقاضا پیشی گرفت.

در سال ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱ در این قانون اصلاحاتی به عمل آمد که اولی راجع به باندرول تریاک و حق کشف مأموران بود و دومی مقرراتی را وضع کرد که براساس آن، قبل از کشت تریاک باید اظهارنامه به مؤسسه انحصار تریاک ارائه شود و در غیر این صورت تریاک ضبط و کشت حاصله معدوم می‌شد و به موجب این قانون برای شیره حمل کردن و تأسیس شیره کش خانه جزای نقدی در نظر گرفته شد (ساک، ۱۳۸۶).

۲. دوران بعد از انقلاب

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مبارزه علیه مواد مخدر وارد مرحله جدیدی شد. حاکمیت احکام دین اسلام موجب شد که نسبت به خرید و فروش و مصرف این مواد، علاوه بر آثار شوم جسمی، روانی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی، موضوع شرعی کسب منفعت حرام آن نیز مورد توجه قرار گیرد. اولین اقدام دولت انقلاب اسلامی در این رابطه، تأسیس ستاد هماهنگی مبارزه با مواد مخدر بود. در پی آن به منظور جلوگیری از خطرات فردی و اجتماعی پدیده اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، در تاریخ ۱۳۵۹/۰۳/۱۹، لایحه تشدید مجازات مرتکبان جرائم مواد مخدر و اقدامات تأمینی و درمانی به منظور مداوا و اشتغال به کار معتادان در ۲۵ ماده و ۱۰ تبصره به تصویب رسید که مطابق آن، کلیه قوانین و مقررات مربوط به کشت خشخاش و مصرف مواد مخدر و مجازات مرتکبان جرائم مواد مخدر، به استثنای تصویب‌نامه مردادماه ۱۳۴۸، راجع به فهرست مواد مخدر، از تاریخ اجرای لایحه یادشده، ملغی شد (صدری واحدی، ۱۳۷۸).

مهم‌ترین سیاست‌های کیفری را در این قانون می‌توان بدین شرح برشمرد:

- ۱- منع کشت خشخاش و پیش‌بینی مجازات ۳ تا ۱۵ سال زندان برای بار اول و اعدام در صورت تکرار آن (ماده ۲۰)؛
 - ۲- پیش‌بینی اعدام برای واردکننده، سازنده و فروشنده این مواد و همچنین برای کسی که بیش از یک کیلو را نگهداری، حمل یا مخفی کند؛
 - ۳- مصادره اموال منقول و یا غیر منقول افرادی که به‌علت ارتکاب جرائم یادشده تحت تعقیب قرار گیرند؛
 - ۴- جرم شناختن اعتیاد و دستگیری و مجازات معتادان ولگرد؛
 - ۵- مکلف شدن دولت به تهیه مراکز مجهز برای بازپروری و آموزش معتادان (ماده ۱۹).
- پس از آن، «قانون مبارزه با مواد مخدر» در تاریخ ۱۳۶۷/۲/۳ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید. به دلیل کاستی‌ها و به‌منظور تطبیق با نیازهای جامعه، این قانون هم دست‌خوش تغییر و اصلاح قرار گرفت.
- در نهایت، «قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن» مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام، در ۷۶/۶/۱۷ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید که هم‌اکنون قانون قابل استناد در زمینه مواد مخدر است.
- بر اساس ماده ۲۹ آیین‌نامه اجرایی قانون یادشده و در اجرای ماده ۳۳ قانون اصلاح مبارزه با مواد مخدر، کمیته‌های تخصصی با عناوین آموزش عمومی، پیشگیری و درمان و بازپروری، تبلیغات و مقابله با عرضه و...، توسط دبیرخانه ستاد ایجاد خواهد شد. همچنین ماده ۴ این آیین‌نامه در اجرای ماده ۱۵ قانون مزبور بیان می‌کند که «کلیه مراکز درمانی، پزشکان و کلینیک‌های خصوصی که دارای مجوز ترک اعتیاد از سوی وزارت بهداشت و درمان هستند می‌توانند نسبت به درمان معتادان اقدام کنند» (طاهری، ۱۳۸۲).

ح - عناوین مجرمانه در معاهده ۱۹۶۱، ۱۹۸۸ و قانون ایران

اعمال زیر در صورتی که به‌طور عمدی ارتکاب یابند، از نظر معاهده جرم کیفری محسوب شده و کشورها باید در قوانین داخلی خود آنها را تثبیت کنند.

- تولید، ساخت، تقطیر، تهیه، ارسال ترانزیت، حمل و نقل، ورود و یا صدور هر گونه مواد مخدر یا داروی روان گردان برخلاف مواد معاهده ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن و یا معاهده ۱۹۷۱؛

- کشت خشخاش، بوته کوک و یا گیاه شاهدانه، به منظور تولید مواد مخدر برخلاف مواد مندرج در معاهده ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن؛

- در اختیار داشتن و یا خرید هر گونه ماده مخدر و یا داروی روان گردان به منظور ارتکاب هر یک از فعالیت‌های مندرج در بند اول؛

- ساخت، حمل و یا توزیع تجهیزات، مواد و یا داروهای یادشده با علم به این که احتمال دارد از آنها برای کشت غیرقانونی، تولید و یا ساخت داروهای روان گردان استفاده شود؛

- سازماندهی، مدیریت و یا تأمین بودجه برای ارتکاب هر یک از جرائم یادشده در بندهای اول تا چهارم؛

- تبدیل و یا انتقال اموال با علم به اینکه اموال مزبور ناشی از ارتکاب جرائم این قانون بوده و یا مشارکت در جرم و یا جرائم مزبور به منظور مخفی کردن و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرائمی دست داشته جهت فرار از عواقب قانونی اقدامات خود؛

- مخفی کردن و کتمان ماهیت واقعی، منبع، محل واگذاری، جابه جایی حقوق مربوط و یا مالکیت اموال با علم به اینکه این اموال از جرم یا جرائم این قانون و یا مشارکت در انجام چنین جرائمی ناشی شده‌اند.

اعمال زیر مشروط بر اصول و مفاهیم یادشده در قوانین اساسی و یا عادی هر یک از اعضا (کشورها)، می‌توانند جرم تلقی شوند:

- تحصیل، تملک و یا استفاده از اموال، با علم به این که این اموال از جرم و یا جرائم ناشی از جرائم موضوع این قانون و یا مشارکت در انجام چنین جرائمی به دست آمده‌اند؛

- در اختیار داشتن تجهیزات و یا مواد و یا اشیاء، با علم به این که اقلام مزبور به منظور کشت غیر قانونی، تولید و یا ساخت مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان مورد استفاده قرار گرفته و یا خواهند گرفت؛

- تشویق و یا ترغیب علنی دیگران به هر وسیله‌ای به منظور ارتکاب هر یک از جرائم موضوع آن ماده و یا مصرف غیر قانونی مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان؛

- شرکت، همکاری و یا تبانی در شروع به جرم و معاونت، مشارکت، تسهیل و تشویق ارتکاب هر یک از جرائم موضوع این ماده؛

- در اختیار داشتن، خرید و یا کشت مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان برای مصرف شخصی برخلاف مقررات معاهده ۱۹۶۱، اصلاحیه آن و یا معاهده ۱۹۷۱، چنانچه از روی عمد ارتکاب یافته باشند (ساک، ۱۳۸۶).

بنابراین می‌توان جرائم صادر، وارد و حمل کردن، ارسال و ترانزیت مواد مخدر را از جمله جرائم قاچاق مواد مخدر به‌شمار آورد. این جرائم بر حسب ماده مخدر موضوع قاچاق در مواد ۴ و ۵ و ۸ مصوبه مبارزه با مواد مخدر و ماده ۴۰ الحاقی به مصوبه مزبور در اصلاحیه سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹، که پایه بحث‌های مربوط به مواد مخدر را در حقوق ایران تشکیل می‌دهد پیش‌بینی شده‌اند.

نتیجه‌گیری

امروزه پدیده شوم مواد مخدر کام‌میلیون‌ها انسان را تلخ کرده، به‌طوری‌که این معضل به‌عنوان چالش‌انگیزترین مسئله عصر حاضر در بین دولت‌ها مطرح است.

معاهده ۱۹۶۱ واحد مواد مخدر نیویورک، مشتمل بر یک مقدمه و ۵۱ ماده و چهار فهرست در ۲۵ مارس ۱۹۶۱ میلادی، با حضور هفتاد و نه کشور جهان از جمله ایران در نیویورک به تصویب رسید. ایران با این که در تاریخ ۱۳۵۱/۴/۱۸ به اصل معاهده ملحق شده است ولی اصلاحیه آن را به تصویب نرسانده است.

نکات برجسته این معاهده بر پایه لزوم ایجاد تعهداتی هماهنگ و جامع که متضمن تمامی نکات مندرج در معاهده‌های قبلی باشد و هماهنگ‌نمودن سیستم‌های کنترل در تعقیب بود

که در این رابطه، هیئت مرکزی دائمی و هیئت نظارت بر دارو و هیئتی با عنوان هیئت بین‌المللی کنترل بر مواد مخدر ایجاد شد. همچنین از آنجایی که تا سال ۱۹۶۱، تنها مواد مخدوری که از کشت خشخاش و شاهدانه و کوکا حاصل می‌شوند، کنترل می‌شدند و خود این گیاهان تحت نظارت قرار نداشتند، به موجب این معاهده، این گیاهان نیز تحت کنترل قرار گرفتند. در این راستا فهرست تفصیلی مواد مخدر به تصویب رسید و کشت، ساخت و خرید و فروش این مواد منحصر به مصارف پزشکی شد و ضمن تقبیح مصرف غیر پزشکی مواد مخدر، توصیه‌هایی را جهت ترک اعتیاد افراد مبتلا، به کشورهای عضو در برداشت. هر چند که بعضی از مواد هر دو معاهده، با همدیگر مشابهت کامل دارند ولی معاهده اخیر دامنه بیشتری داشته و مقررات آن (با توجه به تاریخ تصویب آن) مترقی‌تر است.

دولت ایران به موجب ماده واحده قانون الحاق به معاهده مزبور، در سال ۱۳۷۰ به این معاهده بین‌المللی به صورت مشروط ملحق شده است. با توجه به مواد مختلف که در معاهده سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ پیش‌بینی شده، می‌توان گفت که تنظیم‌کنندگان آن سعی داشته‌اند که از یک سو، معاهده جامع و فراگیر بوده و به قضیه قاچاق مواد مخدر به‌طور همه‌جانبه نگریسته شود و از طرف دیگر با سیاست خاصی که در تدوین مواد مختلف آن به کار رفته است، توجه کشورهای مختلف دنیا را برای الحاق به این معاهده جلب کنند تا تعداد بیشتری از آن استقبال کرده و همه‌گیر شود. ولی از دیدگاه دیگری نیز معاهده قابل تعمق و بررسی است و به نظر اصلاح آن شایسته است، از جمله این که معاهده بیش از حد محافظه‌کارانه تنظیم شده زیرا در اکثر مواد آن پیش‌بینی شده است که «با توجه و مشروط بر اصول و مفاهیم مذکور در قوانین اساسی و یا عادی هر یک از اعضا»، سپس قاعده‌ای را عنوان کرده است یا در بعضی مواد آن، از لفظ «اعضا می‌توانند» استفاده شده که اصل معاهده را از حد یک معاهده بین‌المللی (برخلاف عنوان آن) به حد یک اعلامیه و توصیه‌نامه بین‌المللی تنزل داده است. معاهده‌ای که هیچ‌گونه ضمانت اجرای بین‌المللی برای آن پیش‌بینی نشده است و مدام به قوانین داخلی کشورها ارجاع داده است، نمی‌تواند چندان مفید بوده و به اهداف عالی خود برسد. مبارزه با

مواد مخدر و داروهای روان‌گردان باید از حد تعارف بین‌المللی و جنبه خواهش و درخواست گذشته و به صورت یک عرف لازم‌الاجرای بین‌المللی در آید.

در همایش بین‌المللی قاچاق و سوء‌مصرف مواد مخدر در وین (۱۹۸۷)، «۲۶ ژوئن» به‌عنوان «روز جهانی مبارزه با مواد مخدر» اعلام شد. در این روز تمام کشورها مراسمی برگزار می‌کنند و طی آن فعالیت‌های همه‌جانبه خود را در این زمینه مورد ارزیابی قرار می‌دهند. نخستین همایش بین‌المللی که در خصوص مبارزه دولت‌ها با پدیده شوم مواد مخدر برگزار شد؛ در سال ۱۹۰۹ بود که با حضور ۱۳ دولت آمریکا، چین، انگلستان، فرانسه، اتریش، آلمان، هلند، ژاپن، ایتالیا، تایلند، ترکیه و ایران در شانگهای برگزار شد. الحاق دولت‌ها به معاهده‌های معتبر بین‌المللی مقابله با مواد مخدر را می‌توان از نشانه‌های علاقه دولت‌ها به مبارزه با پدیده شوم مواد مخدر در سطح جهانی دانست. اگرچه پیوستن به معاهده‌های معتبر روز، پیش شرط اقدام گروهی و جهانی در مبارزه با مواد مخدر است، اما باید پذیرفت که پیوستن صوری دولت‌ها با عمل همراه نشده، بازدارنده نبوده و در نتیجه ثمره‌ی ملموسی را دربر نداشته است.

در حال حاضر، از بین معاهده‌های سازمان ملل متحد در حیطه مبارزه با مواد مخدر، معاهده‌های زیر به قوت خود باقی و قدرت اجرایی دارند.

- ۱- معاهده واحد مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ و پروتکل اصلاحی آن در سال ۱۹۷۲؛
- ۲- معاهده سازمان ملل برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، مصوب ۱۹۸۸.

لازم به ذکر است که محور کار سازمان ملل متحد و کشورهای ملحق شده، در حال حاضر، معاهده ۱۹۸۸ است که ایران نیز به آن ملحق شده و در این معاهده، آن‌چنان‌که مشاهده خواهد شد، در پاره‌ای از موارد به معاهده‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۲ ارجاع شده است. بنابراین معاهده ۱۹۸۸، به‌عنوان معاهده اصلی و دو معاهده یادشده به‌عنوان معاهده‌های فرعی تلقی می‌شوند.

همان‌طور که می‌دانیم قانون‌گذار ایران در طی این سال‌ها بارها قانون مبارزه با مواد مخدر

را اصلاح کرده و با این که به عضویت چندین معاهده بین‌المللی درآمده و خود را ملزم به رعایت قواعد و مقررات آنان کرده، ولی میزان ارتکاب جرائم مربوط به مواد مخدر در طی سال‌های اخیر هرچند کاهش نیافته، بلکه با ورود انواع جدید مواد مخدر و روان‌گردان جدید، میزان مبتلایان به آن نیز افزایش یافته است.

با عنایت به این که در بیشتر موارد، قاچاق مواد مخدر از طریق سازمان‌های فراملی انجام می‌گیرد و اصولاً اعضای اصلی و سردسته این گونه سازمان‌ها در خارج از کشور هدف که برای توزیع و مصرف مواد مخدر در نظر گرفته شده است اقامت دارند و اغلب عاملان توزیع که در رده‌های بسیار پایین قرار دارند متحمل مجازات می‌شوند، متلاشی کردن و مجازات عاملان اصلی، نیاز به همکاری جدی بین کشورها دارد. ولی متأسفانه اکثر کشورهایی که عاملان اصلی در آنجا اقامت دارند، به دلیل این که از قاچاق و توزیع مواد مخدر به کشور آنها ضرری وارد نشده است تمایلی به دستگیری و مجازات چنین اشخاصی ندارند. گرچه مطابق معاهده پالمو، کشورهای عضو موظف شده‌اند که تمام تلاش خود را برای دستگیری و مجازات مجرمان سازمان‌یافته از طریق همکاری و معاضدت قضایی با اینترنت انجام دهند، اما نداشتن ضمانت اجرایی قوی، در عمل، کشورها را از انجام به این تعهد باز می‌دارد. به همین خاطر وجود ضمانت اجرا برای مجازات کشورهای خاطی که از این مجرمان حمایت می‌کنند و یا از مجازات آنها جلوگیری می‌کنند، می‌تواند از قاچاق بین‌المللی مواد مخدر و بی‌مجازات ماندن اعضای اصلی (سردسته) جلوگیری کند.

فهرست منابع

- اسعدی، سیدحسن. (۱۳۸۸). *مواد مخدر و روان‌گردان در حقوق جنایی ملی و بین‌المللی*، تهران: انتشارات میزان.
- بالایی، ایوب. (۱۳۸۱). *مبارزه با قاچاق بین‌المللی مواد مخدر در چهارچوب کنوانسیون ۱۹۸۸*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران.
- رحمدل، منصور. (۱۳۸۶). *سیاست جنایی ایران در قبال جرائم مواد مخدر*، تهران: انتشارات سمت.
- زراعت، عباس. (۱۳۸۶). *حقوق کیفری مواد مخدر*، تهران: انتشارات ققنوس.
- ساکی، محمدرضا. (۱۳۸۶). *جرائم مواد مخدر از دیدگاه حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل*، تهران: انتشارات خط سوم.
- صدری واحدی، نازلی. (۱۳۷۸). *مطالعه تطبیقی قوانین کیفری ایران در زمینه مواد مخدر با کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان*.
- طاهری، محمدعلی. (۱۳۸۲). *امنیت انسانی و سیاست جنایی پیشگیرانه در برابر مواد مخدر*، مجموعه مقاله‌های همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا.
- عسگری پور. حمید. (۱۳۸۷). *مجموعه کامل قوانین داخلی و قواعد بین‌المللی مواد مخدر*، تهران: انتشارات مجد.
- قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر
- مرتضوی، سعید. (۱۳۸۸). *قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان، سیاست جنایی ایران و فرانسه با اشاره به اسناد بین‌المللی*، تهران: انتشارات مجد.

www.incb.org/incb/en/annual-report-2009.html